

İ. YILDIRIM

ÇAKÜ KAREFAD, ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi /Karatekin Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 2, (Ekim/October2021): 201-219 (Atıf için/To cite).

ATATÜRK'ÜN 1930-1931 YURT GEZİSİ VE GEZİ NOTLARININ ÜLKE POLİTİKASINA ETKİLERİ

İsa YILDIRIM¹

Öz

Bu makale Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 17 Kasım 1930 – 6 Ocak 1931 ve 26 Ocak 1931 – 2 Mart 1931 tarihleri arasında gerçekleştirmiş olduğu yurt gezisi ve bu gezide alınan notların ülke politikasına etkilerini ele almaktadır. Geziyi önemli kılan gerçekleşmiş olduğu dönemdir. Gezi 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi sonrası meydana gelmiştir. Gezi sırasında Menemen Olayı'nın yaşanması da geziye ayrıca bir önem katmıştır. Gezi sırasında Atatürk geniş halk kitleleriyle görüşmüş, vatandaşların sorunlarını tespit etmiştir. Gezi sırasında alınan notlar bir rapor halinde Başbakanlık ve ilgili bakanlıklara sunulmuştur. Gezi notları 1931 CHF Üçüncü Kongresinde kabul edilen parti programına da büyük oranla yansımıştır. Gezi sonrası 'Devletçilik' ve 'Tek Parti' yönetiminin kurulduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Gezi, CHF, Devletçilik, Tek Parti, Halkevleri

¹ Öğretim Görevlisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, isayildirim@karatekin.edu.tr. ORCID: [0000-0003-1511-4716](https://orcid.org/0000-0003-1511-4716)

Makale gönderilme tarihi: 1 Ağustos 2021, Makale kabul tarihi: 24 Eylül 2021

Makale türü: Araştırma Makalesi

İ. YILDIRIM

ÇAKÜ KAREFAD, ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi /Karatekin Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 2, (Ekim/October2021): 201-219 (Atıf için/To cite).

THE EFFECTS OF ATATÜRK'S 1930-1931 DOMESTIC TRIP AND THE EFFECTS OF THE TRAVEL NOTES ON THE COUNTRY POLICY

İsa YILDIRIM

Abstract

This article deals with Gazi Mustafa Kemal Atatürk's country trip between November 17, 1930 - January 6, 1931 and January 26, 1931 - March 2, 1931, and the effects of the notes taken during this trip on the country's policy. What makes the trip important is the period in which it took place. Gezi took place after the 1929 World Economic Depression and the Free Republican Party. The Menemen Incident during the trip also added importance to the trip. During the trip, Atatürk met with large masses of people and identified the problems of the citizens. The notes taken during the trip were presented to the Prime Ministry and relevant ministries in a report. The travel notes were largely reflected in the party program adopted at the 1931 CHF Third Congress. After the trip, it is seen that the 'Stateism' and 'One Party' administration was established.

Keywords: Atatürk, Gezi, CHF, Devletçilik, Tek Parti, Halkevleri

Giriş

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı başarı ile sonuçlanıp Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla *“bir sır gibi göğsümde sakladım”* dediği inkılapları gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Atatürk, Cumhuriyetin ilanından sonra sık sık yurt gezilerine çıkmıştır. Seyahatler sırasında halkın büyük ilgisinden memnun olan Atatürk mümkün mertebe vatandaşlarla yüz yüze görüşüp fikir alışverişinde bulunacağı belediye, okul, Türk Ocağı, Halkevleri ve Cumhuriyet Halk Partisi il binaları gibi yerleri ziyaret etmiştir. Geniş halk kitleleriyle yapılan bu görüşmelerin sonucunda halkın beklentilerinin önemli ölçüde hükümet programlarına yansıdığı görülmektedir (Çanak, 2016: 130). Bu geziler sadece incelemelerde bulunmak veya törensel amaçlı değil inkılapların doğrudan halka anlatılması ve halk tarafından benimsenip benimsenmediğinin gözlemlendiği seyahatler olmuştur. Gezilerin kendisi kadar yapıldığı tarihler ve dönemsel olaylar da ilgi çekicidir. Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi siyasi iktidara karşı geniş halk yığınlarının olumsuz bakış açısını ortaya çıkartmıştır. 1930 sonlarında yönetici kadro *“halk kitleleri niçin bize karşı?”* sorusunun cevabını aramaya başlamıştır (Boratav, 2006: 144). Bu nedenle Mustafa Kemal, kalabalık bir yönetici ve uzman kadrosu ile birlikte 1930 yılı sonu ve 1931 yılı başında olmak üzere iki yurt gezisine çıkmıştır. Birinci gezi 17 Kasım 1930 – 6 Ocak 1931; ikinci gezi 26 Ocak 1931 – 2 Mart 1931 tarihleri arasında gerçekleşmiştir (Tüfekçi, 1998: 11).

Atatürk'ün bu inceleme gezisinin tarihi ve ziyaret edilen illerin bilinçli bir tercih olduğu görülmektedir. İlk gezinin başladığı gün, 17 Kasım 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendini feshettiği tarihtir. 23 Aralık 1930'da Menemen Olayı nedeniyle yarım kalan gezi 26 Ocak 1931'de kaldığı yerden devam etmiştir. Gezinin kapsadığı iller dikkatlice incelenecek olursa 1930 Belediye Seçimlerinde SCF'nin başarılı olduğu Bursa, İzmir, Çanakkale, Aydın, Tekirdağ, Samsun, Kırklareli, Amasya, İstanbul ve İçel gibi illerin olduğu görülmektedir.² Böylelikle SCF'nin siyasi çalışmaları sırasında yaşanan toplumsal gerginliğin nedenleri ve vatandaşların neden Cumhuriyet

² 1930 Belediye Seçimleri sonucunda toplam 502 seçim bölgesinden 31'inde Serbest Cumhuriyet Fırkası kazanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın seçim kazandığı yerler; İzmir'de Bademiye, Şereflihisar, Kınık, Şirince, Kuşadası, Menemen, Bozdoğan, Buca, Dikili, Urla, Aydın'da Çine, Bozdoğan, Söke, Umurlu, Yenipazar, Germencik, Gördes, Karapınar, İstanbul'da Maltepe, Burgaz, Kırklareli'de Pınarhisar, Vize, Üsküp, Bursa'da Armutlu, Tekirdağ'da Keşan, Çanakkale'de Biga, Samsun'da Ladik, Amasya Merzifon, Samsun, İçel Silifke olmuştur (ÇOLAK, 2007: 158).

Halk Partisi'nden ayrılıp SCF'na oy verdiklerinin geniş çaplı bir analizi olmuştur (Uzun, 2016: 278).

Yukarıda belirtilen tarihler arasında yapılan geziler sırasında, ekonomi, maliye, eğitim, sağlık, adliye ve bayındırlık gibi pek çok alanla ilgili hem Atatürk'ün kendi gözlemlerine hem de vatandaşlarla birebir yaptığı sohbetlerin neticesinde, ülkenin içinde bulunduğu sorunlar ve bu sorunlara dair çözüm önerilerinin bulunduğu raporlar hazırlanmıştır (Uzun, 2016: 277). Bu gezi sırasında alınan notlar TBMM zabıt katipleri tarafından tutulmuş ve gezi sonunda Atatürk'ün denetiminde temize çekilerek raporlar halinde başta Başbakanlık olmak üzere ilgili bakanlık ve kurumlara iletilmiştir. Gezi notlarını temel alarak hazırlanan rapor, Atatürk'ün cumhuriyeti ve inkılapları nasıl sahiplendiğini göstermektedir (Tüfekçi, 1998: 11-12). Adı geçen gezinin raporları Gürbüz Tüfekçi tarafından derlenip “*Atatürk'ün Seyahat Notları 1930-1931*” isimli kitap olarak yayımlanmıştır. Adı geçen eser çalışmamızın ana kaynağını oluşturacaktır. Seyahat esnasında bakanlıklara mensup müfettişlerin detaylı etüt çalışmaları ile gezi notları desteklenmiş ve müfettişlerin hazırladıkları raporlar ilgili bakanlıklara gönderilmiştir (Tüfekçi, 1998: 25). Çalışmamızda adı geçen seyahat notlarının/tespitlerinin ne kadarının sonra ki dönemlerde ülke politikasında uygulanıp uygulanmadığı veya başlamış olan inkılaplar sürecini ne derece etkilediğinin tespiti yapılmaya çalışılacaktır.

Atatürk'ün 17 Kasım 1930 – 6 Ocak 1931 tarihleri arasında gerçekleşen ilk seyahati; Kayseri, Sivas, Tokat, Turhal, Amasya, Samsun, Çarşamba, Trabzon, İstanbul, Yalova, Alpullu, Kırklareli, Edirne, Mudanya ve Bursa'yı kapsamaktadır. 25 Ocak 1931- 3 Mart 1931 tarihinde arasında gerçekleşen gezinin ikinci bölümünde ise Atatürk, Eskişehir, Kütahya, Afyon üzerinden Uşak'a gitmiştir. Uşak'ta bir süre incelemelerde bulunduktan sonra İzmir, Aydın, Denizli ve Balıkesir'e, Balıkesir'den tekrar İzmir'e geçmiş ve Antalya, Silifke ile Mersin'i ziyaret ettikten sonra Adana üzerinden Malatya'yı ziyaret etmiştir. Malatya'dan sonra Dört Yol, Adana, Konya ve son olarak Afyon'u ziyaret ederek gezisini tamamlamış ve 3 Mart günü Ankara'ya dönerek yapmış olduğu inceleme seyahatini sonlandırmıştır (Çanak, 2016: 130).

Gezi sonunda Atatürk Ankara'ya döndüğü gün siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda köklü değişiklikler olacağının ilk sinyallerini vermiştir. İlk olarak 1931 senesi milletvekili seçimleri erkene alınmış, ikinci olarak da milletvekili listelerinde geniş çaplı değişiklik yapılmıştır. Yeni milletvekili

listesinde eskiye nazaran daha az bürokrat ve daha çok iş adamı ve işçi³ niteliği olan adaylara yer verilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin etkilerinin yoğun şekilde hissedildiği bu dönemde yapılan seçimde krizden etkilenen ve nüfusun büyük bir kısmını oluşturan kırsal kesimlerdeki insanların Cumhuriyet rejimine güvensizliğe dönüşmeye başlayan tepkilerini önlemek amacıyla milletvekili adayları arasında köylü adaylara ilk defa belirgin şekilde yer verilmiş ve Mustafa Kemal Paşa "*Köylü milletin efendisidir*" sözünü bu dönemde söylemiştir (Büyüktolu, 2021: 36). Ayrıca tasarruf tedbirleri kapsamında milletvekili maaşları aylık 500 liradan 350 liraya düşürülmüştür (Bütçe, 4 Mart 1931: s.2; TBMM, 5 Mart 1931: s.18; Milliyet, 4 Mart 1931; Cumhuriyet, 4 Mart 1931; Tunçay, 1992: 304).

Seyahat sonrası değişimin habercisi olan önemli gelişmelerden biri de CHF'nın Üçüncü Büyük Kongresidir. Kongre Türkiye'nin kamusal hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Kongre sonrası dönem 1931-1945 yılları arası Tek Parti yönetiminin kurulup yerleştiği yıllar olmuştur. Kongrede iç ve dış siyaset, eğitim, sağlık, toplum, ekonomi ve bayındırlık konularında konuşmalar yapılmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın Türkiye'ye etkileri üzerinde durulmamış sadece tasarruf tedbirleri propagandasının kamuoyunda olumlu etki yaptığından bahsedilmiştir (Tunçay, 1992: 309).

Atatürk, bu gezi sırasında yeni rejimim halkı yoksulluktan kurtarma çabalarının yetersiz olduğunu görmüştür. 1929 krizi nedeniyle, ihracatın azalması, tarım ürünlerinde ki fiyat düşüşü ile zor zamanlar geçiren köylü ve tüccardan gelen şikâyetler ekonomide hızlı bir kalkınma ve radikal bir politika değişikliğine gidilmesinde büyük rol oynamıştır (Uzun, 2008: 73). Bu gezinin Devletçiliğe yönelmede önemli rol oynadığı bilinmektedir (Boratav, 2006, 144). SCF deneyimi ve gezi sonucunda elde edilen bulgulara göre ülkeye yön verecek yeni bir politika en kısa zamanda uygulamaya konulmak istenmiştir (Tunçay, 1992: 304). Gezinin sonunda siyasal ve ekonomik birtakım yeniliklerin yapılmasının zorunlu olduğu görülmüştür. Bu nedenle toplumun entelektüel ve kültürel seviyesinin yükseltilmesi, bunun için de eğitim araçlarının inkılabın ruhunu da yansıtacak milli esaslara göre yeniden oluşturulması, propaganda yolu ile kamuoyuna inkılabın anlatılması ve tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ile ekonomik

³ Cumhuriyet gazetesinin haberine göre; eski milletvekillerinin yaklaşık üçte birinin değiştiğini ve yeni vekillerin çoğunun işçi olduğunu belirtmiştir. (**Cumhuriyet**, 21 Nisan 1931: 1)

kalkınmanın elde edilmesi olmuştur. Bu amaçla ‘topyekûn bir kalkınma’ hedeflenmiş, ekonomik ve entelektüel/kültürel kalkınma bir bütün olarak yürütülmüştür (Uzun, 2010: 89).

1. Gezi Notları

1.1.Ekonomi Alanında Notlar

Seyahat notlarında büyük ağırlığı ekonomi alanında tespit edilen sıkıntı ve öneriler oluşturmaktadır. Notların içerisinde “*Vergiler*” kısmında özellikle tarım kesiminin gelirlerinde yaşanan düşüşe dikkat çekilmiştir. Vergiler konusunda yanlış bir anlayışla vergi adaletsizliği olduğuna dair vatandaşların kafasında soru işaretleri olduğu belirtilerek; “*Halkın her yerde işin esasını muhakeme etmeyerek bu büyük fark üzerinde mukayeseler yapması psikolojik olarak gittikçe münteşir bir memnuniyetsizliğe sebebiyet*” verdiği belirtilmiştir. Vergiler konusunda halkın yanlış anlaşılmalara ve memnuniyetsizliğe sürüklendiği tespiti yapılarak vergide adaletsizlik olduğu izlenimi veren veya vatandaşların kafalarında soru işareti oluşturan uygulamaların önlenmesi ve durumun halka iyi bir şekilde anlatılması tavsiye edilmiştir. Bunun içinde; “*Mali kanunlar ne kadar mükemmel yapılırsa yapılırsa bunları eksiksiz anlamak ve devletle mükellefin haklarını takdir eden bir zihniyetle tatbik etmek için liyakatli defterdar ve mal memuru yetiştirmek meselesi vatanın istikbali malisi noktayı nazardan alınacak tedbirlerin başında telakki edilmesi...*” gerektiği ifade edilmiştir. Seyahat notlarında sıklıkla gördüğümüz tavsiyeler içerisinde eksik tespit edilen eksikliğin hangi alanda olduğu ve bu eksikliğin nedenlerinin halka en iyi şekilde anlatılması hususu dikkat çekmektedir (Tüfekçi, 1998: 32-39). Seyahat notlarında vergi kanunlarının haklı şikâyetleri ortadan kaldıracak şekilde yeniden ele alınması özellikle vatandaşların mali gücünün üzerinde vergiler alınmasının önüne geçilmesi tavsiye edilmiştir. Mali kanunların uygulanmasında iyi ve doğru çalışan vergi toplama sisteminin önemine vurgu yapılmıştır (Tüfekçi, 1998: 114).

Seyahat sonrası kurulan VI. İnönü Hükümeti (04.05.1931-01.03.1935) Programı mecliste okunurken Başbakan İsmet İnönü; “*Vergilerin esasında ve usullerinde taahhüt ettiğimiz islahatı ifade eden kanun lâyhaları kâmilten Büyük Meclise takdim olunmuştur. Millî Devletin en mühim vasıtası olan Cumhuriyet hazinesinin kudretini muhafaza etmek, iktisadî şartlarla ahenk temin edecek tadilat, usullerin islahı kanun lâyhalarına hâkim olan esas fikirlerdir*” (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 218) diyerek vergiler konusunda gerekli yeniliklerin yapılacağını fakat hazinenin de paraya ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Atatürk’ün 1 Kasım 1931 günü meclis açılışı vesilesiyle

yaptığı konuşmada; “*Cihanşümül buhranın tesirlerine karşı her yerde yeni vergilerle tedbir aranırken Türkiye Büyük Millet Meclisi bilâkis bazı vergileri indirmek gibi fevkalâde cesurane bir hareket ihtiyar etti. Vatandaş hayatında tedbirlerinizin tesirleri hayırlı olarak mahsustur*” demiştir (TBMM, 1 Kasım 1931: 3). Fakat vergi konusunda çiftçiler için bir rahatlama olsa da ücretli çalışan kesim için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

Tarımsal fiyatların düşmesi, ticaret ve sanayideki sürümde yaşanan azalma nedeniyle vatandaşların gelirlerinde önemli ölçüde azalma yaşanmıştır. Daha önceki dönemde Aşar vergisinin kaldırılması ile doğan açığı kapatmak için yeni vergiler getirilmiştir. 1931 yılında İktisadi Buhran Vergisi, 1932’de Muvazene Vergisi ve 1934’te Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi konulmuş böylece ücretli çalışan kesime yeni vergiler tahsis edilmiştir. Bu vergilerle tüccar, sanayici ve çiftçilerin ekonomik kriz nedeniyle oluşan kayıp ve zararlarının ücretli kesime yüklenmiştir. Adı geçen vergilerin tümünü ücretli çalışan kesimin ödemesi, vergide genellik ve adalet ilkelerine aykırı bir uygulama olmuştur (Saraçoğlu, 2009: 141-142). Sonuç olarak vergiler konusunda seyahat notlarında vurgulanan adalet anlayışı pek uygulanamamış, buhranında etkisi ile hazine için gerekli paranın temini noktasında yeni vergiler ihdas edilmiştir.

Seyahat notlarında çiftçilere geniş yer verilmiştir. Özellikle herhangi bir afet ve kuraklık nedeniyle zor durumda olan çiftçiler için “*arazi vergisinin bir kısmı veya hepsi affolunur*” tavsiyesinde bulunulmuştur (Tüfekçi, 1998: 68). 1930-1939 yılların arasında kamu gelirlerinin arttırılmasına çalışılmış fakat bunun için özellikle çiftçilerin omzuna yeni bir vergi yükünün eklenmemesine özen gösterilmiştir (Yılmaz ve Yüksel, 2019: 92). İsmet İnönü Hükümet programında çiftçiler için şu açıklamada bulunmuştur; “*Mali ve iktisadi tedbirlerimizin hepsinde çiftçilerimizin vaziyeti ve mahsullerimizin himayesi bizim esasımızdır. Bu memleketin muhtaç olduğu iktisadi teşekküllerin kuvvetlenmesine ve çoğalmasına çalışıyoruz. Gerek kredi müesseselerinde gerek iktisadi teşekküllerde ziraatımızla sureti mahsusada iştigalimize şahit olacaksınız. Memleket iktisadiyatında iş hayatını tanzim eden kanun lâyihası hazırdır* (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 219).”

1 Kasım 1931’de TBMM’de yaptığı konuşmasında Atatürk; “*içinde bulunduğumuz sene, mali ve iktisadi umumi buhrana karşı milletlerin çetin bir imtihan geçirmekte...*” (TBMM, 1931: 3) olduklarını vurgulamış; 1 Kasım 1932 yılında ise ekonomik krizin “*milletlerarasında mübadelenin azalması ve daralması şeklinde sahasını genişletmiş ve tesirini arttırmış*”

(TBMM, 1932: 3) olduğunu ifade etmiştir. 1933 yılında yaptığı konuşmasında; *“Cihanın iktisadî vaziyeti henüz iyiliğe doğru fazla ümit vermemektedir. Malî vaziyet, bu sebeple de büyük alâkanızı davet edecektir”* (TBMM, 1933: 2) diyerek krizin etkisinin hala devam ettiğini, 1 Kasım 1934’te ise *“Bilirsiniz ki, dışarıya sattıklarınızın başlıcası ekim ürünlerimizdir. Bu yıl, ürünlerimizden bir nicesinin değeri geçen yıllara göre daha elverişli”* (TBMM, 1934: 3) olduğunu söylemiş ve krizin etkilerinin azaldığını ifade etmiştir. 1935 yılı TBMM açılış konuşmasında; *“Maliyede, geçen yıl, cesaretle aldığımız tedbirlerin, ne kadar yerinde olduğu sabit olmuştur.”* (TBMM, 1935: 3) diyerek 1929 Ekonomik Buhranından sonra alınan ekonomik önlemlerin yerinde olduğunu vurgulamıştır.

14 Ocak 1931’de Ankara’da CHP’nin konferans salonunda I. Ziraat Kongresi toplanmıştır. Ziraat Kongresi’nde, zirai üretim şartları, hayvancılık, krediler, vergiler, fiyatların belirlenmesi, pazarlama, ulaşım, tarımsal örgütlenme, asayiş, eğitim ve yayın, tarım ve hayvancılıkla ilgili hukuki düzenlemeler gibi konular ele alınmıştır. Kongre’ye tarım uzmanları tarafından sunulan raporlarda; bilimsel ve teknik gelişmelerin yeterince takip edilemediği, çiftçinin sermaye ihtiyacının karşılanamadığı, ulaşımın yetersiz ve pahalı olduğu, üretilen ürünlerdeki kalite bozuklukları, çiftçilerin zorlu yaşam şartlarının tarımsal gelişmeyi engellediği gibi pek çok sorun tespit edilmiş ve alınması gereken önlemler rapor halinde hükümete sunulmuştur (Metintaş ve Kayıran, 2016: 76).

Ziraat Kongresinde ifade edilen sorunların Atatürk’ün seyahat notları arasında görmek mümkündür. Atatürk’ün seyahat notları arasında önemle durduğu meseleler arasında zirai kredi ve kooperatifçilik konuları da yer almıştır. Atatürk Ziraat Bankası’nın kredi konusunda işini iyi yapamadığını belirtmiştir. Atatürk, Ziraat Bankası için; *“işî olan zirai krediyi tanzim ve tedvir mesuliyetini daha iyi anlayacak ve bunu yapacak bir statü”* verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca köylünün üretim yapabilmesi için gerekli kredinin uygun faizle verilmesi ve çiftçinin ürününü hasat ettiği zamana kadar kredi ödemesinin ertelenmesi belirtilmiştir. Çiftçilerin kolay kredi temin edebilmesi için *“Zirai Kredi Kooperatiflerinin”* kurulması gerektiği vurgulanmıştır. Çiftçilerin ürünlerini aracısız bir şekilde pazara ulaştırabilmesi içinde *“Satış Kooperatiflerinin”* kurulması tavsiye edilmiştir. Böylece çiftçinin ürününü gerçek fiyatı üzerinden satarak hem kendisinin para kazanması hem de ürünün piyasa fiyatının makul seviyede olması sağlanarak tüketicilerin korunmuş olacağı ifade edilmiştir. Atatürk, zirai kredi kooperatifleri ve satış kooperatiflerini *“nüfusunun üçte ikisi müstahsil*

olan vatanımız için parlak bir istikbalin vaitli çehresi” olarak tanımlamıştır (Tüfekçi, 1998: 97-110).

Atatürk’ün seyahat notlarında da tavsiye ettiği gibi 1930’lu yıllarda, Ziraat Bankası tarım kredilerinin faiz oranı düşürmüş ve kredi işlemlerini kolaylaştırmıştır. Bankanın teşvikiyle kredi kooperatiflerinin geliştirilmesine çalışılmış böylece Ziraat Bankası’nın 1934 – 1939 yılları arasında köylüye verdiği kredilerde %30 oranında artış yaşanmıştır (Metintaş ve Kayıran, 2016: 71).

Seyahat sırasında liman kentleri olmaları nedeniyle Samsun, İstanbul, İzmir ve Mersin illerinin ziyaret edilmesi özellikle gümrük konularında Atatürk’ün de ifadesiyle “*gümrük işleri hakkında epeyce mühim akislerin*” ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Gümrüklerle ilgili kısıtlayıcı uygulamaların son bulması ve yeni gümrük tarifesinin uygulanmasının genel olarak dış ticaret konusunda bir rahatlama getirdiği belirtilmiştir. Fakat ülkede aynı veya benzeri yetişmeyen ürünlerin yüksek gümrük tarifesine tabi olmasının hayat pahalılığına sebep olduğu vurgulanmıştır. Vatandaş için gerekli olan bu tür maddeler yerine daha az ihtiyaç olan mallarda gümrük tarifesinin arttırılmasının doğru olacağı tavsiye edilmiştir (Tüfekçi, 1998: 75). 1929 yılında Lozan Ticaret Antlaşması’nın süresinin bitmesi ile yeni bir gümrük tarifesi hazırlanmış ve 1 Haziran 1929 tarihli 1499 sayılı “*Gümrük Tarifesi Kanunu*” kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 1929: 7753-7761). Kanunun uygulanmasından önce %14,66 olan gümrük vergileri bu kanundan sonra ortalama %40’a kadar yükseltilmiştir (Özkardeş, 2015: 27).

1930 ve 1931 yılında Türk parasının dış değerini korumak ve dış ticareti kontrol altına almak için “*Türk Parasının kıymetini koruma Hakkında Kanun (20.02.1930, No: 1567), Ticarete Tağşişin Men’i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun (10.06.1930, No:1705) ve Ticaret Mukavelesi ve Modus Vivendi Akdetmeyen Devletler Ülkesinden Türkiye’ye Yapılacak İthalata Memnuniyetler veya Tahdit veyahut Takyitler Tatbikine Dair Kanun (22.07.1931, No:1873)*” lar kabul edilmiştir. Bu kanunlar etkili bir müdahaleci dış ticaretin temelini oluşturmuştur. Korkut Boratav; “*bu kanunlar olmasaydı, devletçi iktisat politikalarına geçiş herhalde mümkün hatta belki de gerekli olmazdı*” diyerek adı geçen kanunların Devletçi ekonomiye geçiş için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır (Boratav, 2006: 133-136).

Atatürk seyahat notlarında gümrük işlerinin önemine vurgu yapmış ve “*Devletin mali ve iktisadi kudretine müspet ve menfi büyük tesirler yapacak mahiyette bir müessese olan gümrüklerin ve alelumum gümrük işlerinin*

İ. YILDIRIM

ÇAKÜ KAREFAD, ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi /Karatekin Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 2, (Ekim/October2021): 201-219 (Atıf için/To cite).

büyük ve müstakil bir mesele olarak tanzimi bir zaruret olarak mütalaa” olunması gerektiği söylemiştir (Tüfekçi, 1998: 75-77).

Gezi sonrası yapılan 1931 CHF Kongresinde parti programına Devletçilik ilkesi eklenmiş ve Devletçiliğin tanımı şu şekilde yapılmıştır; “*Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde- bilhassa iktisadî sahada – Devleti filen alâkadar etmek mühim esaslarımızdandır*” (CHF, 1931: 31).

1929 Dünya Ekonomik Krizi, hükümetlerin ekonomik ve sosyal hayata müdahale etme ihtiyacının doğmasına neden olmuştur. Kriz karşısında hükümetler devalüasyon yaparak artan mal stoklarını eritmek, gümrük fiyatlarını yükseltmek ve ithalata kısıtlama getirerek yerli mallarını yabancı mallarına karşı korumaya çalışılıp krizin etkileri azaltılmaya çalışılmışlardır. Bu durum neticesinde toplumlar da “*kendi kendine yeterlilik*” düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Krizden etkilenen devletlerin yaşamış oldukları ekonomik sıkıntılar ticaret vasıtasıyla Türk ekonomisinin de etkilemiştir. Bu şartlar altında Türkiye, elindeki en önemli ihrac maddesi olan tarım ürünlerini uluslararası piyasalarda satamaz hale gelmiştir (Metintaş ve Kayıran, 2016: 39).

Yabancı pazarların azalması ve 1929 Krizi nedeniyle tarım ürünlerinde yaşanan sert fiyat düşüşü köylü ve tüccarı zor duruma sokmuştur. Gezi sırasında karşılaşılan bu manzara Atatürk’ü ekonomide hızlı bir kalkınmanın gerekliliği ve radikal bir politika değişikliğinin süratle uygulanması yoluna sevk etmiştir. Ayrıca Atatürk, devletçilik ilkesini halkçılık fikri nedeniyle kabul etmiştir. Atatürk’ün halkçılık ilkesinin ana konusu olan “*sınıfsız, imtiyazsız bir kitle*” oluşturma anlayışı devletçi ekonomik kalkınma modelinin uygulanmasında etkili olduğunu iddia edebiliriz (Uzun, 2008: 73-74).

1.2. Sosyal ve Eğitim-Kültür Alanında Notlar

Atatürk’ün seyahat notları arasında sadece ekonomi ile ilgili konular değil aynı zamanda eğitim, sağlık ve bayındırlık alanlarında da eksiklerin tespit edildiği ve bu eksikliklerin giderilmesi için önerilerde bulunduğu görülmüştür.

SCF deneyimi sonrası meydana gelen Menemen Olayı inkılapların toplumda yerleşmesinin kendiliğinden olacağını beklemenin yanlış bir yöntem olduğu gerçeğini ortaya çıkartmıştır. Özellikle kırsal kesimlerde inkılapların

yerleşmesi ve kalıcı hale gelmesi için halka doğru bir şekilde anlatılmasına önemli ölçüde ihtiyaç duyulduğu görülmüştür (Ahmad, 2006: 136). Atatürk seyahat sırasında bu eksikliği fark etmiş ve inkılapların halka en iyi şekilde anlatılmasını gerektiğini vurgulamıştır. Atatürk seyahat notlarında *“Siyaseten kurtulmuş bir halkın yaşayış ve istikbale gidiş hareketinde ümitlerini besleme ve kendi kudretine itimat hislerini kuvvetlendirmek için ona canlı bir cereyanın içinde yaşadığı hissini”* vermek gerektiğini ayrıca *“Cumhuriyeti ve onun temelleri olan bütün inkılap neticelerini herkese hürmetle tanıtacak bir koruma kanunu”* ihtiyacını belirtmiştir (Tüfekçi, 1998: 113-114).

Seyahat notlarından anlaşıldığı kadarıyla Atatürk inkılapların halka iyi anlatılmadığından şikâyet etmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte halkın eğitimi ve gerçekleştirilen inkılapların halka indirgenmesi için çalışılmıştır. Bu amaçla Millet Mektepleri (1929), okullarda okutulan Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri, Halk Hatipleri Teşkilatı (1931), Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti (1931), ve Türk Dilini Tetkik Cemiyeti (1932), Halkevleri (1932), Kadro Dergisi (1932), ve Ülkü Dergisi (1933) gibi kurumlar Türk İnkılabını halka mal etmek için faaliyet göstermiştir (Uzun, 2010: 92).

10 Mart 1931 tarihinde Recep Bey (Peker) CHF Genel Sekreterliği'ne getirilmiştir. Recep Bey, parti teşkilatını güçlendirmek ve parti doktrinini geniş halk kitlelerine yaymak için çaba harcamıştır. Recep Bey, tek parti ve devletçilik, halkçılık ve inkılapçılık konularında bir dizi konferans düzenlemiş ve bu konferanslarda ileri sürdüğü öneri, yorum ve görüşleri parti teşkilatına, aydınlara ve halka benimsetmeye çalışmıştır. Bu amaçla da CHF Halk Hatipleri Teşkilatı kurulmuştur (Akşin yy, 1997: 113).

İnkılapların halka anlatılması için CHF ilkeleri doğrultusunda çalışacak önemli bir kurum olan Halkevleri kurulmuştur. Halkevleri partili ve partisiz bütün yurttaşları birleştirecek milli kültür ve eğitim kurumları olarak tasarlanmıştır. Halkevlerinin amacı yurttaşları bilinçli, birbirini anlayan ve seven toplum haline getirmek ayrıca Türk İnkılabı'nın korunması, yayılması ve halk tarafından benimsenmesi için çalışmak olarak belirlenmiştir (Akşin yy, 1997: 114).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte eğitime çok büyük önem verilmiştir. Tek Parti yönetiminde eğitimin niteliği ile ilgili üç tespit yapılabilir;

1 – Osmanlı/İslam geleneğinden Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş sürecinde ülkeyi dönüştürmesi açısından eğitimin etkin bir rol oynaması hedeflenmiştir.

2 – Eğitime Cumhuriyet rejiminin propagandasını yapma görevi verilmiştir. Özellikle öğretmenlerin Cumhuriyet rejiminin en sadık propagandacısı olmuşlardır.

3 – Geleneksel/dini eğitim yerine Laik bir eğitim sistemi kurulmaya çalışılmıştır.

Böylece okullar ve öğretmenler genel manada eğitim vermelerinin yanı sıra siyasal eğitim görevini de üstlenerek Cumhuriyetin ve İnkıpların propagandasını yapmışlardır (Tunçay, 1992: 237-238).

Atatürk seyahati sırasında millet mekteplerinde birtakım sıkıntılar yaşandığını tespit etmiştir. Mekteplerde yeni harflerle okuma yazma öğrenenlerin zamanla öğrendiklerini unuttukları ifade edilmiştir. Bu sorunun çözümü için okumayı kolaylaştıran ve içinde faydalı bilgiler olan küçük kitaplar basılması tavsiye edilmiştir (Tüfekçi, 1998: 44).

Millet mektepleri ile ilgili diğer bir konu ise mekteplere ilgi ve derslere devam konusunun azalmış olmasıdır. Bunun nedenleri arasında; SCF ve Menemen Olayı'nın siyasi etkileri ve eski harf propagandası yapan birtakım çevrelerin etkisi olduğu belirtilmiştir. Atatürk vatandaşların millet mekteplerine devamlarının *“bir inkılap meselesi olarak mütalaası ve çare bulunması icap”* eden bir konu olduğunu vurgulamıştır (Tüfekçi, 1998: 88).

Seyahat notları içerisinde sosyal yardımlar konusu da ele alınmıştır. Atatürk; *“maaş cüzdanlarından başka hiçbir mali itibar ver teminatı bulunmayan...”* ihtiyar, dul kadın ve yetim çocukların maddi sıkıntı yaşadıkları dönemlerde yüksek faizli borç almak zorunda kaldıklarını vurgulamıştır. İhtiyar, dul kadın ve yetimleri yüksek faizli borç batağından kurtarmak için Emniyet Sandığı ve Emlak ve Eytam Bankası gibi milli kurumlar tarafında uygun oranlarda borç verilebileceğini belirtmiştir (Tüfekçi, 1998: 46).

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal yardım sistemi istenilen seviyede örgütlenememiştir. Sosyal yardım alanındaki eksiklikler Halkevlerinin Sosyal Yardım Şubeleri tarafından doldurulmaya çalışılmıştır (Baysal, 2012: 138). Halkevlerinin sosyal yardım şubelerinin amaçlarının buldukları bölgelerde kimsesiz kadınlar, çocuklar, maluller, güçten düşmüş ihtiyarlar ve hastalar gibi yardıma muhtaç kimseleri tespit ederek sosyal yardımda onlara öncelik tanınması olarak ifade edilmiştir (CHF, 1932: 14).

Cumhuriyetin ilk yıllarında diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da topyekûn kalkınma anlayışı ile 1925 yılında Sağlık Çalışma Programı hazırlanmış ve yedi temel hedef belirlenmiştir. Bu hedefleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- “1 – Devlet salık örgütünü genişletmek,
- 2 – Hekim, salık memuru ve ebe yetiştirmek,
- 3 – Numune hastaneleri ile Doğum ve Çocuk Bakımevleri açmak,
- 4 – Sıtma, Verem, Trahom, Frengi gibi önemli hastalıklarla mücadele etmek,
- 5 – Sağlık ile ilgili kanunları yapmak,
- 6 –Sağlık ve sosyal yardım örgütünü köye kadar götürmek,
- 7 – Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulu kurmak.” (Ağırbaş, Akbulut ve Önder, 2011: 741).

Sağlık alanında görülen eksikler ve çözümlerde notlar içerisinde yer almaktadır. Sağlık alanında tespit edilen en önemli eksiklik kadro ve malzeme eksikliği olarak belirtilmiştir. Sağlık için vilayet bütçelerinden ayrılan paranın yetersiz olduğu vurgulanıp bu konuda bir çare bulunması istenilmiştir (Tüfekçi, 1998: 45).

Sağlık alanındaki hedefler 1931 CHF Kongresinde şu şekilde ifade edilmiştir; “Mesele o kadar mühim ve ihtiyaç her sahada o kadar çoktur ki daima vesaitini arttırarak sıhhat mücadelesini ve teşkilatını tevsi etmeye çalışacağız.” (CHF, 1931: 19).

Günümüz Türkiye’sinin sağlık uygulamalarının temelini oluşturan kanunlar 1928, 1930 ve 1933 yıllarında yürürlüğe girmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük önem arz eden iki konu milli eğitim ve sağlık bir bütün olarak ele alınmıştır. Okuma yazma seferberliği ile halk sağlığı eğitimi birlikte yürütülmüştür. Harf inkılabından sonra basılan alfabe kitaplarında içilebilir suyun nasıl olması gerektiği, temizlik ve aşının önemi hakkında bilgilere yer verilmiş böylece okuma yazma ile birlikte sağlığın temel kuralları da öğretilmeye çalışılmıştır (Ağırbaş vd., 2011: 738).

Seyahat notlarında Samsun, İstanbul, İzmir, Mersin, Adana ve Zonguldak gibi özellikle liman şehirlerinde işçilerin çoğunlukta olduğu bu bölgelerde İçtimai Muavenet (Sosyal Yardım) Teşkilatının çoğaltılmasının hükümet ve fırka için büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Ayrıca hükümet, yerel yönetimler ve Himaye-i Etfal (Çocukları Koruma) Cemiyeti tarafından süt damları, doğum evleri, kimsesiz çocuklar için yuvalar ve çalışan anneler için çocuklarını bırakabilecekleri kreşler açılması tavsiye edilmiştir (Tüfekçi, 1998: 90).

Notlarda tespit edilen konular Halkevleri Talimatnamesinin İçtimai Yardım Şubesi'nin görev tanımlamasında şu şekilde açıklamıştır: “*Resmi ve hususi hastahane, darülaceze, dispanserler, çocuk doğun ve bakım evleri, süt damlaları, kimsesiz işçi kadınların çalıştıkları zaman çocuklana bakacak müesseseler (kreş) talebe yurtları, Hıfzıssıhha kanununda yazılı şirketler ve müesseseler tarafından vücuda getirilen işçi tedavi yurtları gibi içtimai yardım müesseselerinde çalışmalarını semereli kılacak ve bu müesseselerde barınanların ihtiyaçlarını daha iyi bir surette temin ettirebilecek alaka ve iştiğalde bulunur. Hapishanelerde bulunan muhtaçları da gözetmek şiar olmalıdır. Kimsesiz mektep çocuklarının elbise, yemek, ikamet ve bakımları ile bilhassa alakadar olunur.*”(CHF, 1932: 15).

Halkevlerinin 1942 faaliyet raporunda yapılan sosyal yardımların boyutu ve miktarı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Halkevleri 1939 yılında 45.870 yoksul hastaya yardım etmiş, 1940'da bu sayı 52.967'ye ulaşmıştır. 1941 yılının ilk altı ayında yardım edilen hasta miktarı 30.628 kişiyi bulmuştur. Halkevlerinin nakit yardımları 1939'da 40.000 küsur, 1940'da 50.000 küsur lira iken; 1941'in ilk yarısında bu yardımlar 25.000 liraya yaklaşmıştır (CHP, 1942: 9).

Günümüz Türkiye'sinin Sağlık alanında temelini oluşturan kanunların bir kısmının bu geziden önce bir kısmının ise bu gezinin ardından hazırlandığı görülmektedir. Bu kanunlar şunlardır: 1926 Tarih ve 831 Sayılı Sular Hakkında Kanun, 1926 Tarih ve 927 Sayılı Sıcak ve Soğuk Maden Sularının istismarı ile Kaplıcalar Tesisatı Hakkında Kanun, 1926 Tarih ve 1262 Sayılı Türk Kodeksi hakkında Kanun, 1927 Tarih ve 984 Sayılı Ecza Ticarethaneleri le Sanat ve Ziraat işlerinde Kullanılan Zehirli ve Müessir Kimyevi Maddelerin Satıldığı Dükkânlara Mahsus Kanun, 1927 Tarih ve 992 Sayılı Seriri ve Gıdaı Taharriyat ve Tahlilat Yapılan ve Masli Teammüller Aranılan Umuma Mahsus Bakteriyoloji ve Kimya Laboratuvarları Kanun, 1928 Tarih ve 1219 Sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı icrasına Dair Kanun, 1928 Tarih ve 1262 Sayılı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu, 1930 Tarih ve 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1933 Tarih ve 2219 Sayılı Hususi Hastaneler Kanunu, 1933 Tarih ve 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun, 1935 Tarih ve 2767 Sayılı Sıtma ve Frengi İlaçları İçin Kanun, 1936 Tarih ve 3017 Sayılı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurin Kanunu, 1937 Tarih ve 3153 Sayılı Radyoloji, Rادیom ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun (Eren ve Tanrıtanır, 1998: 10).

Sağlık alanında sıtma ve verem gibi hastalıkların dışında zührevi hastalıklar konusunda da çalışmalar yapılmıştır. Atatürk'ün seyahat notlarında Adana'da açık fuhuş evlerinin kapatılması sonrası bölgede Frengi tespit edilen insan sayısında artış olduğunu belirtmiştir (Tüfekçi, 1998: 90). Yirminci Yüzyıl ile birlikte Frengi Türkiye'de de önemli bir sağlık sorunu haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, Batılı Devletlerde bile görülmeyecek liberal bir anlayışa sahip “*Umumhane Mevzuatı*”nı kabul etmiş ve Frengi ile mücadeleye girişmiştir (Toprak, 1987: 33). Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Zührevi Hastalıklarla mücadeleye büyük bir titizlikle devam edilmiştir. 23 Kasım 1933 yılında yayımlanan 15264 Numaralı “*Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi*” gereğince fuhuş ile bulaşan hastalıkları önlemek amacıyla “*Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonları*” ve bu komisyonlara yardım heyeti kurulmasına karar verilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1933).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ülke genelinde yeniden yapılanma mücadelesine başlanmıştır. Özellikle Atatürk'ün adı geçen seyahat ile tespit ettiği noksanlıklar giderilmeye çalışılmıştır. Sağlık ve sosyal yardım alanında kısıtlı bütçe ile çok büyük işler yapılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda özellikle Halkevleri sadece bir eğitim kültür faaliyeti olmakla kalmamış aynı zamanda yardıma muhtaç yurttaşlara sahip çıkılmıştır.

1.3. Bayındırlık ve İmar Alanında Alınan Notlar

Seyahat notlarında topyekûn kalkınma anlayışı çerçevesinde bayındırlık faaliyetlerine de yer verilmiştir. Atatürk notları arasında; “*Nafia işlerimiz her şubesinde uzun müddet devam edecek mütevazi, takatimizle mütenasip ve fakat ameli ve verimli bir tatbik programına raptedilmelidir.*” tavsiyesinde bulunmuştur. Bayındırlık faaliyetleri içerisinde “*büyük bir feyz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına*” ısrarla devam edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Tüfekçi, 1998: 114). Atatürk'ün bayındırlık ile ilgili tespitininin 1931 senesi parti kongresinde kabul edilen parti programında aynen yer almış ve “*büyük feyiz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına devam*” edileceği ifade edilmiştir. Programda ayrıca vilâyet şoseleri üzerinde çalışılacağı, ülkeyi birbirine bağlayan köprü ve şose şebekelerini daha iyi ve kaliteli hale getirmek için yeni program tatbik edileceği belirtilmiştir. Kara, deniz, hava nakliyeciliğinin düzenlenmesi ve geliştirilmesi için çalışacağı programda belirlenen hedefler arasındadır (CHF, 1931: 34).

Atatürk döneminde büyük önem taşıyan Ankara-Kayseri-Sivas, Sivas-Erzurum, Samsun-Sivas, Irmak-Filyos (Zonguldak kömür hattı), Adana-

Fevzipaşa-Diyarbakır (Bakır hattı), Sivas-Çetinkaya (Demir hattı) demiryolu hatlarının yapımı tamamlanmıştır. Bu demiryolu hatları üzerinde bulunan Kayseri'ye 1927, Sivas'a 1930, Malatya'ya 1931, Niğde'ye 1933, Elâzığ'a 1934, Diyarbakır'a 1935, Erzurum'a 1939 yılında demiryolu ulaşımı sağlanmıştır (Evsile, 2018: 86).

Atatürk seyahati sırasında uğradığı liman kentlerinden Mersin ve Samsun limanlarının inşasına en kısa sürede başlanacağını müjdesini vermiştir (Tüfekçi, 1998: 114). Parti programında “*Limanlar inşaatına munasip zamanlarda başlamak lüzumu göz önünde*” tutulacağı vurgulanmıştır (CHF, 1931: 34). Tüm çabalara rağmen Samsun limanının inşaatı ancak 1953'te başlamış ve 1963'te hizmete açılmıştır (Evsile, 2018: 89-92).

Sonuç

Atatürk 17 Kasım 1930 – 6 Ocak 1931 ve 26 Ocak 1931 – 2 Mart 1931 tarihleri arasında büyük bir yurt gezisi gerçekleştirmiştir. Bu geziye geniş bir kadro ile katılan Atatürk, 1929 Ekonomik Buhranı'nın özellikle üretici kesim üzerindeki etkisini yerinde görmek istemiştir. Bu nedenle gezide tarımsal üretimin yoğun olduğu iller ve ülkenin dünyaya açılan kapıları olan liman kentleri ziyaret edilmiştir. Böylece buhranın etkilerini tespit etmiştir. Gezinin yapıldığı dönem SCF denemesinin hüsrana uğradığı dönemdir. SCF belediye seçimlerinde kendisinden beklenenin üstünde bir başarı elde etmiştir. Atatürk, vatandaşların ülkeyi kurtaran ve cumhuriyeti ilan CHF'den neden uzaklaştığını öğrenmek ve halkta iktidara karşı oluşan bu memnuniyetsizliğin nedenlerini görmek istemiştir. Gezi sırasında yanında uzmanlardan oluşan geniş bir kadro ile hareket eden Atatürk, vatandaşlar ile bazen birebir bazen de yanında bulunan uzmanlar/müfettişler aracılığı ile görüşmüştür. Vatandaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda halkın sorunları ve eksikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Gezi sonucunda iki önemli politika belirlenmiştir. Birincisi ekonomide ‘Devletçilik’, ikincisi ‘Tek Parti’ yönetiminin kurulmasıdır. Devletçilik sayesinde planlı ve hızlı bir ekonomik kalkınma hedeflenmiştir. Tek Parti yönetiminin kurulması ile özellikle Halkevleri vasıtasıyla inkılapların halka benimsetilmesi hedeflenmiştir. Gezi sonrası ülke yönetiminde alınan kararlar gezi notlarının büyük bir bölümünün devlet politikası olarak uygulamaya konulduğunu göstermektedir.

İ. YILDIRIM

ÇAKŪ KAREFAD, ÇAKŪ Karatekin Edebiyat FakŪltesi Dergisi /Karatekin Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 2, (Ekim/October2021): 201-219 (Atıf için/To cite).

Kaynakça

Resmi Yayınlar

Bütçe Encümeni Mazbatası, 4 Mart 1931, Sıra No: 80

T.C. Resmî Gazete, 1 Temmuz 1929, Sayı; 1230

T.C. Resmî Gazete, 23 Kasım 1933, Sayı 2530

TBMM Zabıt Ceridesi, 5 Mart 1931, Otuz İkinci Oturum

TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Kasım 1931, Cilt 4, 1. Oturum

TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Kasım 1931-1932-1933-1934-1935

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 4 Mart 1931

Cumhuriyet, 21 Nisan 1931

Milliyet, 4 Mart 1931

Telif ve Tetkik Eserler

AĞIRBAŞ, İ. - AKBULUT, Y. - ÖNDER, Ö. R. (2011), “Atatürk Dönemi Sağlık Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.48, Güz.

AHMAD, F. (2006), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Çev. Sedat Cem Karadenli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

AKŞİN, S. (Yay. Yön.), (1997), *Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul-1997.

BAYSAL, Y. (2012), *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

BÜYÜKTOLU, R. *Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'nin Seçim Propagandaları (1946-1957)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2021.

BORATAV, K. (2006), *Türkiye'de Devletçilik*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara-1932.

CHF Nizamnamesi ve Programı, TBMM Matbaası, Ankara-1931.

CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10-18 Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul-1931.

İ. YILDIRIM

ÇAKŪ KAREFAD, ÇAKŪ Karatekin Edebiyat FakŪltesi Dergisi /Karatekin Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 2, (Ekim/October2021): 201-219 (Atıf için/To cite).

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, TBMM KŪtŪphanesi Açık Eriřim, Ankara-1942.

ÇANAK, E. (2016) “AtatŪrk’Ūn Yurt Gezilerine Bir Őrnek: 1930-1931 Gezisi”, *Akademik Sosyal Arařtırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 23, Mart.

ÇOLAK, H. (2007), *1930 Belediye Seçimleri*, Ankara Őniversitesi TŪrk İnkılap Tarihi EnstitŪsŪ, Yayınlanmamıř YŪksek Lisans Tezi, Ankara.

EREN, N. - TANRITANIR, N. (1998), *Cumhuriyet ve Saęlık*, TŪrk Tabipler Birlięi, Ankara-1998.

EVSİLE, M. (2018), “Cumhuriyet DŪneminde Bayındırlık Faaliyetleri (1923-1950)”, *Journal of History Studies*, Volume 10 Issue 4, June.

METİNTAŐ, M. Y. – KAYIRAN, M. (2016), “1929 DŪnya Ekonomik Krizinin TŪrk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci TŪrkiye Ziraat Kongresi”, *SŪleyman Demirel Őniversitesi Sosyal Bilimler EnstitŪsŪ Dergisi*, Sayı:23.

NEZİROęLU, İ. - YILMAZ, T. (2013), *HŪkŪmetler, Programları ve Genel Kurul GŪrŪřmeleri Cilt 1 – (24 Nisan 1920 – 22 Mayıs 1950)*, TBMM basımevi, Ankara.

ŐZKARDEŐ, L. (2015), “Cumhuriyetin İlk Yılları ve 1929 Ekonomik Buhranında Dıř Ticaretin YŪnetimi”, *GŪmrŪk ve Ticaret Dergisi*, Sayı:6.

SARAçOęLU, F. (2009), “1930-1939 DŪneminde Vergi Politikası”, *Maliye Dergisi*, Sayı 157, Temmuz-Aralık.

TOPRAK, Z. (1987), “İstanbul’da Fuhuř ve ZŪhrevi Hastalıklar 1914-1933”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 39.

TUNÇAY, M. (1992), *T.C.’nde Tek Parti YŪnetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, 3. Basım, İstanbul.

TŪFEKİ, G. (1998), (Yayına Hazırlayan), *AtatŪrk Seyahat Notları 1930-1931*, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

UZUN, H. (2008), “AtatŪrk’Ūn Devletçilik İlkesi ve AtatŪrk DŪneminde ki Ekonomik Uygulamaların Sonuçları Őzerinde Kısa Bir Deęerlendirme”, *AtatŪrk Haftası Armaęanı*, Genel Kurmay Atase Bařkanlıęı Yayınları, Ankara.

İ. YILDIRIM

ÇAKŪ KAREFAD, ÇAKŪ Karatekin Edebiyat FakŪltesi Dergisi /Karatekin Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 2, (Ekim/October2021): 201-219 (Atıf için/To cite).

UZUN, H. (2010), “Bir Propaganda Aracı Olarak Cumhuriyet Halk Fırkası Halk Hatipleri Teşkilâtı”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 6 Sayı 11, Bahar.

UZUN, H. (2016), “Cumhuriyet Halk Partisi Kongrelerinde Devletçilik Tartışmaları (1931-1947)”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Studies (AVİD)*, V/2.

YILMAZER, C. A. – YŪKSEL, Cihan (2019) “TŪrkiye’de Tek Parti Dönemi Vergi Politikaları”, *Millî KŪltŪr Araştırmaları Dergisi (MİKAD)*, Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran.